

Nizami Məmmədov

Tağısoy
professor

Ə.Salahzadənin poetik dünyası o qədər rəngarəng və çoxşaxəlidir ki, onun əsərlərinin məzmun və forma mündəricəsi tamliqlə yaradılmadan haqqında bəhs edəcəklərimiz də qənaətbəxş görünməyəcəkdir. Bu baxımdan şairin bizə öz avtoqrafı ilə hədiyyə etdiyi "Qobustan" poemasından bəhs etməyi zəruri hesab edirik.

"Qobustan" poeması 2010-cu ildə "Şirvanəşr" nəşriyyatında (Salahzadə Ə. Qobustan Poema. Bakı, Şirvanəşr, 2010, 80 s.) işıq üzünə görmüşdür. Ələkbər "Qobustan" poemasında sanki şairliyi ilə yanaşı, həm də tarixin ənginliklərinə, minilliklərinə ekskurs edir, "...yararışdan uyuyanlar yuxusundan ayrılırdı, Əridikcə, yeridikcə buz düyünü açılırdı", – deyərək tarixin lap dərinliklərinə enir, "otların oynanışından, ağacların kök atmasından, quşların quş olmasından, heyvanların sudan çıxmasından" danışmaqla, Yerə, göyə kimin hakim olmasına" cavab axtarırdı bu əsərində:

... Arxeoloq-qoca alim,
yanında da
əllərinin biri fırça,
biri bıçaq neçə alim
yeri qazıb eşirdilər,
qayaların arasından
Qobustanın daş çağına
düşürdülər
iynəylə gör qaza-qaza
iynəboyu
enə-enə
bıçaqları dirənirdi bir balığın
gəmiyinə,
tükü tükədən seçə-seçə
gəmiyədən vaz keçirdilər.
Yenə qazıb yeriməyə
aynı yer seçirdilər,
elə bil ki, o çağlara gündə
işə gedirdilər,
layı layda, çağlı çağda eşə-
eşə gedirdilər (s. 10-11)

Ələkbər Salahzadənin poeziyasında fonetik təkriri həm də bədii-ifadə və ritm-qafiyə yaradan vasitə kimi xarakterizə etmək olar. Çünki şair alliterasiya və assonasların köməyi ilə müəyyən "musiqili" səs fonu yarada bilir. Bundan başqa Salahzadənin şeirlərində təkrir mətn yaradıcılığının universal prinsipi olmaqla rezentativ şəkildə söz yaradıcılığı paradigması səviyyəsində özünü nümayiş etdirir. Bunlardan bəhs edərkən eyni zamanda təəssüflə qeyd etmək istəyirik ki, Ələkbər Salahzadə kimi orijinal poetik fikir ustasının nəinki mətn yaradıcılığı mexanizmində təkrir, həm də mətn strukturunun güclənməsi, aktuallaşması və har-

moniziyası onun poeziyasının təyinedici vasitəsi olsa da, bu, son dərəcə özünəməxsus şəkildə təzahür etsə də, həm də onun ümumi yaradıcılıq məhsulları tədqiqatlardan və araşdırmalardan kənar qalmışdır.

Ələkbər Qobustanın epopeya-

burada nə görüb bir daşa dönmüsən?

Canlanıb dinsənə,
sinəsi dopdolu
Ozana dönsənə
qəfil, daş. (s. 34-35)

Şair Qobustan adından başlayaraq buradakı misralardan, sirlər-

teyden, Pompeyden, Böyükdaşdan, Kiçikdaşdan, Çingizdağdan, Mədainə Xaqaniden, Nizamiden, Füzuliden, Qeysdən, "Dinozavr"-lardan, İspaniyada Altamura, Afrikada Oldovaydan, Daş dövründən, Dəmirle Daş savaşıdan, Tıqrisdən, Tur Heyerdaldan və s. mət-

birdən möcüzə baş verə – ağaclar, otla bəhsəbəhs daşın birisi göyərə!..." (s. 53-54)

Sizləri bilmirəm, bizimçün bu təsvirlər, bu mənzərələr tamamilə hissələrimizi dirçəldən, onlara qeyri-adi sığal çəkən son dərəcə uğurlu bir poetik effekt yaradır. Ələkbər

Ələkbər Salahzadənin "Qobustan" epopeyasında Tarixi nümunələrə müraciətin özünəməxsusluğu

bələrdən Qobustanın əski keçmişinə mahiyyəti üzrə dərinləndirən bələd olan tarixşünas və coğrafiyaşünas kimi bəhs edir.

Şairin Qobustana poetik münasibəti az qala antropoloq, etnoqraf, arxeoloq, baxışından, təhlilindən geri qalmır, gözüümüz qarşısında tarixçi kimi uğurlu mənzərələri, olayları təfəkkürümüze ötürür:

... Zaman-zaman Qobustana
bəlkə bir gələnlə olmayıb?
Görən, gözdən nə gizləyib,
yerini bilən olmayıb?
Min illəri yara-yara
nə əvvəllər, nə sonralar
Axı niyə bir yazıya,
Düşməyib qalıb buralar?
Bəlkə yağlı yürüşləri
Aramsız girib araya,
Məkan təkli qopub qalıb
zamanlardan
bu daş-qaya?.. (s. 50-51)

Ələkbər Salahzadə "Qobustan" poemasında bu yerin qəlbində özünə yuva salmış, ocaq qalamış məqamları da əsərin məzmun və mahiyyətində üzvi surətdə yerləşdirir. Minilliklərin o üzündən orta əsrlərə ekskurs edir:

Mədainə Xaqanini
xarabalar kövrəldəndə
Nizamının xəyalını
bisütunlar çəkdi gəndə
Füzulinin Kərbəladə
Buralardan nə xəbəri-
yoxsa Qeysin səhra deyil,
Çingizdağ olardı yeri..., (s. 51)

– deyərək Qobustan dastanının lap qədim dövrlərə gedib çıxan digər tərəflərini də "vərəqləyir". Lakin bütün bunların heç biri şairin buralarla bağlı arzu-istəklərini tükətdirmir; Qobustanın allı-güllü bol sulu bir məkana çevriləcəyinə inanır:

"Su çəkəsən buralara,
şirli-şirli axıb gedə,
bu qayalar arasından
boz süktü pozub gedə.
Kəsilməyə şiriltisi,
kötük kökləri oyada.
Susuzluqdan perik düşmüş,
hər ağac geri qayıda...
Marallar da su içməyə
qayadansa qopub gələ;
sərinləyə

dodaqları çat-çat olmuş qobu belə
Şirli-şirli axdıcaq su

Salahzadənin təsvirləri onu epos düşüncəsinə çəkişdirir. Yəqin elə buna görə də qədim dövrlərin olayları onu özünə daha çox cəlb edirdi. Şairin təsvirlərindən həm də belə bir qənaət hasil olur ki, he-lə arxeoloqlar və etnoqraflar Qobustanla bağlı xeyli mətbələr vardır ki, onları açma bilməmişlər. Onunçün qobustanlıların hansı dildə danışmış-danışmamaları, insanların surət cizgilərinin necə olması ilə bağlı təsəvvürlərin də dürüst olmadığı qənaətindədir. Amma bütün bunlara baxmayaraq, Qobustanın milyonlara "gəl-gəl" deyərək neçə muzey mağaralarını yadına salır və eyni zamanda "Qobustanın misli yoxdu bu dünyada" deyərək onun qədimliyindən və monumentallığından bəhs açır. Onu min-min qaya üstə çöküb qalmış bir ölkə... , yoxsulmuş, yapılmamış göyde tapılmış kökəyə bənzədir (s. 65).

Ələkbərin fikrincə:

Bu
ötən əsr Daş dövrünün
Dəmirle Daş savaşı...
Aydın, Günün tanı gözünü
bu qayalar, daşlar üstə olma-
saydı;
qədim, ulu rəssamların əlləri
kök atmasaydı,
çəkdiyələri möhür-möhür qalma-
saydı.
bu qayalar çapıldıqca çapılırdı,
daşındıqca daşınardı: (s. 71-72)
– deyir.

Təsədüfi deyildir ki, xalq şairi Ramiz Rövşen Ələkbər Salahzadəni "şairlərin şairi" adlandırmışdı. Çünki o, elə bir fərqli təfəkkür sahib-i idi ki, "sözü mətnin içində azdırır, onu başqa bir şeyə çevirib üzə çıxara bilirdi... Elələri var ki, o dərinliyə baş vurub, yükünü oradaca qoyur, üzə çıxmağa gücü çatmır və buna görə də səsi su altından – dərin bir quyunun dibindən gəlir, bəzən də səsinə qeyb edir... Ələkbər lap siftdən missiyasını bilir, sakit davranır, ... gözəl şeyləri illərlə dilinin altında saxlamağı bacarırdı... Ələkbərin şeirini tənqid etmək praktiki olaraq mümkün deyil, çünki bu doğrudan da xalis, xas sənətdir.